

νότι τῆς ταχύτητος ἐν τῇ κυκλοφορίᾳ, τῆς καλουμένης «κυκλοφορικῆς χρείας», καὶ τῆς αὐξήσεως ἢ μειώσεως τοῦ πληθυσμοῦ.

Διὰ τὰ ἀποφανθῆ τις συνεπῶς, ὅτι ἡ σημερινὴ οἰκονομικὴ κρίσις τῆς Εὐρώπης, οφείλεται εἰς χαρτονομισματικὴν μόνον διόγκωσιν, δέον νὰ ἀποκλείσῃ πάντας τοὺς λοιποὺς συντελεστάς.

Ἄς ἴδωμεν: Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ τρομεροῦ πολέμου, ὡς ὁμοίως τῷ 1861 ἅμα τῷ πολέμῳ τοῦ σχίσματος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ὡς καὶ ἐν ἔτει 1873 μετὰ τοῦ γερμανογαλλικοῦ, συνεπήχθη τρομακτικὴ καταστροφὴ παγίων καὶ κυκλοφορούντων κεφαλαίων, μετὰ καταναλώσεως δισεκατομμυρίων ἔξω πάσης παραγωγῆς, πλὴν τῆς πολεμικῆς. Τὰ διαμαχόμενα κράτη ἐσπατάλησαν ἀσώτως πάντα τὰ ἀποθέματά των, ἐξήντησαν πάντα τὰ stock τῶν προϊόντων αὐτῶν, συνωμολόγησαν ὀγκωδέστατα χρεῖ, παρέλυσαν τὴν εὐεγετικὴν δρᾶσιν τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου των, καὶ ἅμα ἀνατελεύτησε τῆς ἡμέρας τῆς εἰρήνης εὐρέθησαν πρὸ χθαινότων τραυμάτων, πρὸ διηνεκῶς αὐξουσῶν ἀναγκῶν· εἶχον νὰ ἀντιμετωπίσωσι αὐξουσαν κατανάλωσιν ἀπέναντι παραγωγῆς σημαντικώτατα μειωθείσης, καὶ νὰ τοποθετήσωσι μυριάδας ἀνέργων βραχιόνων ἐν βιομηχανίαις μὴ δυναμέναις νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὴν προσφορὰν. Ὅντως, τὰ μὲν κυκλοφοροῦντα κεφάλαια πράγματι δὲν κατεστράφησαν, ἀλλ' ἢ ἀπεδήμησαν ὅπου τὰ καλεῖ τὸ κέρδος ἢ μετετοπίσθησαν διὰ τῆς πολεμικῆς συναλλαγῆς· ἀλλ' ἐκ τῶν παγίων καὶ παραγωγικῶν, ἄλλα μὲν τελείως κατεστράφησαν, ὡς λ. χ. βιομηχανικὰ ἐργοστάσια, ὡς ἐν Γαλλίᾳ καὶ Βελγίῳ, σιδηροδρομικαὶ ἐγκαταστάσεις, γέφυραι, ὁδοί, διώρυγες καὶ ποικιλόμορφοι μηχανικαὶ ἐγκαταστάσεις, ἕτερα δὲ ὡς παραγωγικαὶ βιομηχανίαι, ἐμπορία, ναυτιλία, μεταλλουργία, ἐσταμάτησαν ἢ ἐμείωσαν σημαντικῶς τὴν παραγωγὴν των, ὥστε ἡ ἀνασύνταξις των νὰ καθίσταται δυσχερεστάτη καὶ ἀποτέλεσμα παρελεύσεως μακροῦ χρόνου, ὡς ἐπίσης συνέβη μετὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον. Ἄμεσος ἐπομένως ἀντίκτυπος τῆς βραδυπορούσης ταύτης καὶ ἀδυνάτου νὰ ἐπισπευθῆ ἀνασυντάξεως, παρέπεται ἡ **δυσχέρεια ἐν τῇ παραγωγῇ**, ἢ αὐξήσις τῶν παραγωγικῶν δαπανῶν, καὶ εὐλόγως ἡ ὑπερτίμησις τῶν δημιουργουμένων νέων μεταπολεμικῶν προϊόντων, ἧτις ἔδει νὰ ἐπέλθῃ πάντως καὶ ἐὰν μὴ συνέτρεχεν ἔτι ἡ περίπτωσις τῶν χαρτονομισματικῶν ἐκδόσεων· ἀποδείξις δὲ τούτου παρέχεται καὶ ἡ ἐν χώραις μὴ μετασχούσαις τοῦ πολέμου καὶ μὴ προσφυγούσαις εἰς διογκώσεις τῆς χαρτονομισματικῆς κυκλοφορίας ἐπελθοῦσα τεραστία ὑπερτίμησις τοῦ βίου, ὑπέικουσα εἰς τὸν φυσικὸν νόμον τῆς μειώσεως τῆς παραγωγικῆς των κινήσεως, ἐπελθούσης ἐκ τῆς δυσχεράσεως τῆς «διεθνoῦς ἐμπορικῆς συναλλαγῆς», καὶ διὰ τῆς στερήσεώς των ἀπὸ πρώτων ὑλῶν ἢ προϊόντων ἅτινα μέσῳ ἐκείνης ἐπρομηθεύοντο.

Εἶνε ἀληθῶς ἀναμφισβήτητον ὅτι αἱ οὐδέτεραι αὐταὶ χῶραι, αἱ μὴ τοῦ πολέμου μετασχούσαι καὶ βλέπουσαι διαρκῶς τὸν βίον ὑπερτιμώμενον, ὡς λ. χ. ἡ Ὀλλανδία, ἡ Ἑλβετία, ἡ Δανιμαρκία κλ., ἐπηρεάζονται σοβαρώτατα ἐκ τῆς διασπάσεως ἧτις ἐπῆλθεν ἐν τῇ συναλλακτικῇ καὶ οἰκονομικῇ ἀλληλεγγύῃ, διασπάσεως ἧτις οφείλεται κατὰ μέγα ἐπίσης μέρος ἐν τῇ «συναλλαγματικῇ διαφορικότητι» μεταξὺ αὐτῶν· ἀλλ' ὁ συντελεστής οὗτος δὲν φαίνεται νὰ ἦ ὁ μοναδικός, ὡς θὰ ἴδωμεν περαιτέρω.

Καὶ ἰδοὺ ὅτι ἐξικνούμεθα πρὸς τὴν ἐξέτασιν τοῦ δευτέρου καὶ σπουδαιότερου ἄνω τεθέντος προβλήματος, ἐὰν δηλονότι τὰ ἕτερα σοβαρὰ συμπτώματα τῆς ὀξυτάτης εὐρωπαϊκῆς κρίσεως, οἷα ἡ ἔκπτωσις τοῦ συναλλάγματος καὶ ἡ ἔλλειψις μεταλλικοῦ, ἀναγνωρίζουσιν ὡσαύτως ὡς πρωτουργὸν καὶ γενεσιουργὸν αἰτίων τὴν χαρτονομισματικὴν ὑπερδιόγκωσιν, ἢ ἄλλως ὑπόκειται ὑφ' ἑτέρουσιν γενικωτέροισιν νόμοις.

Ἡ ἱστορία τοῦ διεθνoῦς συναλλάγματος κατὰ τὴν τελευταίαν τετραετίαν, εἶνε ἱστορία γέμουσα συναλλακτικῶν ἐπαναστάσεων· ἡ δὲ κίνησις τῶν διακυμάνσεων καὶ ἡ ὀρμητικότης αὐτῶν παρὰ ταῖς χώραις, ὁμολογουμένως ὑπερβαίνει καὶ τὴν τῶν ἐτῶν 1862—1863, καθότι παρεστήμεν μάρτυρες φαινομένου ἐκπληκτικωτάτου, ἐφ' ὅσον χῶραι θεωρούμεναι ὡς οἱ σπουδαιότεροι θεματοφύλακες καὶ προμηθευταὶ συναλλάγματος, εὐρίσκονται σήμερον εἰς ὄλως ἀντίθετον θέσιν, καὶ τάνάπαλιν.

Ἄλλα διὰ τὰ παράσχωμεν ἀκριβεστέραν εἰκόνα τῆς καταστάσεως, δέον νὰ ἔχωμεν προηγουμένως μορφώσῃ ἀκριβῆ γνῶσιν τοῦ ὄρου «συνάλλαγμα». Ἡ ἔκφρασις αὕτη ἐν τῇ πρακτικῇ ἔχει διφορούμενην σημασίαν, διότι ἄλλοτε μὲν δι' αὐτῆς νοεῖται ἡ ἐπικαταλλαγή, ἄλλοτε δὲ ἡ τιμὴ καθ' ἣν πραγματοποιεῖται ἡ πρᾶξις ἢ σύμβασις ἐπὶ τοῦ συναλλάγματος, σπανιώτατα δ' ἐννοεῖται αὐτὴ αὕτη.

Ἄλλα τί εἶνε ἀκριβῶς τὸ καλούμενον συνάλλαγμα; Ἐὰν θελήσωμεν ν' ἀποκριθῶμεν ἐπιστημονικῶς, δέον νὰ εἰπώμεν ὅτι εἶνε «τὸ σύνολον τῶν ἀλλοδαπῶν γραμματίων, τῶν παριστῶντων πίστωσίν τινα, καὶ ἀπορρέον ἐξ οἰασδήποτε συναλλαγῆς· ἀλλ' ἐὰν θελήσωμεν νὰ καθορίσωμεν τὴν σημασίαν του πρακτικώτερον ἢ ἐμπειρικῶς, λέγομεν τότε, ὅτι συνάλλαγμα ἀποτελεῖται ἐκ χρέους συνωμολογημένου ὑπὸ τινος ἀλλοδαποῦ καὶ πληρωτέου ἐν τῇ χώρᾳ αὐτοῦ, εἴτα δὲ μεταβιβαζομένου ὑπὸ τοῦ πιστωτοῦ ἢ τέλος ὑπὸ τοῦ δικαιούχου, μέσῳ ἀπολήψεως ὑπ' αὐτοῦ ὀρισμένης νομισματικῆς ποσότητος, πρὸς τρίτον ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ ἔχῃ ἢ εἰσπράξῃ χρεῖματα ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ. Τὸ πρόσωπον ὅπερ ἀγοράζει τὴν πίστωσιν ταύτην, δύναται πιθανῶς νὰ ἔχῃ ὑπὸ νοῦν, ὅπως μεταχειρισθῆ τὸ ἀντίτιμον αὐτῆς πρὸς τὸν σκοπὸν πληρωμῆς

τετάρτου προσώπου διαμένοντος ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ χώρᾳ, καὶ ἀπέναντι τοῦ ὁποίου διατελεῖ ὀφειλέτης.

Ἴδου πῶς θαυμασίως ἀναπτύσσει τὸ ζήτημα, ὁ πολὺς Goschen ἐν τῷ ἔργῳ του «Θεωρία τῶν ἐξωτερικῶν συναλλαγμάτων»: «συνεπεία διεθνῶν συναλλαγῶν, ἐμπορικῶν καὶ ἄλλων ποικίλων, δημιουργεῖται σύνολον χρεῶν μιᾶς χώρας πρὸς τὴν ἄλλην. Ἐὰν τὸ σύνολον τοῦτο μεταξὺ αὐτῶν εἶνε ἀπολύτως ὁμοίον, ἐὰν αἱ λήξεις καθ' ἃς δέον νὰ διακανονισθῶσι ταῦτα συμπίπτουσιν, ἐὰν αἱ πληρωμαὶ θέλουσι συντελεσθῆναι διὰ νομίσματος ὁμοίου καὶ ἰσοδυνάμου, οὐδεμία ὑφίσταται δυσχέρεια περὶ τὸν διακανονισμόν, καὶ οὐδεμία ἢ ἐλαχίστη καθ' ἀρχὴν διαφορὰ προκύπτει ἐν τῇ τιμῇ τοῦ ἐξωτερικοῦ συναλλάγματος. Ἄλλ' ἐν ἐναντία περιπτώσει, δημιουργεῖται ἡ κίνησις ἐν τῇ διαφορᾷ τῆς τιμῆς καὶ τῶν διακυμάνσεων αὐτῆς». Ἄς μὴ νομίση ὁμοίως τις ὅτι ἐν περιπτώσει μὴ ἐκπληρώσεως τῶν συναλλαγματικῶν ὑποχρεώσεων διὰ διαφοροῦ καὶ μὴ ἰσοδυνάμου νομίσματος τίκτοντος τὴν καλουμένην ἐπικαταλλαγὴν, ἃς μὴ πιστεύσῃ, λέγομεν ὅτι, τὸ μεταξὺ τῶν χωρῶν διαπραγματευόμενον συνάλλαγμα, πάντως καὶ πάντοτε οὐδεμίαν θέλει παρουσιάζει διαφορὰν κατὰ τὸν διακανονισμόν τῆς ἀμοιβαίας πληρωμῆς. Διότι ὀφείλει νὰ λάβῃ τις ὑπ' ὄψει, ὅτι πολλάκις καὶ ἐν αὐτῇ τῇ περιπτώσει τῆς μὴ συνυποστάσεως τῆς ἐπικαταλλαγῆς, τὸ ἐξωτερικὸν συνάλλαγμα θὰ ἠδύνατο νὰ παραχωρηθῆναι ὑπὲρ ἢ ὑπὸ τιμῆν, κατὰ λόγον τῶν προσφερόντων καὶ ζητούντων αὐτό, ἰδίως δὲ κατὰ λόγον τῆς ἐν δεδομένην τιμὴν ὑπερκρατούσης προσφορᾶς ἢ ὑπερκρατούσης ζητήσεώς του. Καὶ ἐπαυξάνει μὲν ἡ διαφορὰ τῆς τιμῆς ἐν τῇ διαπραγματεύσει καὶ τῷ διακανονισμῷ αὐτοῦ, ὅταν συμμετέχει ἐνθεν ἢ ἐκεῖθεν, δηλονότι παρὰ τοῖς πιστωταῖς ἢ τοῖς ὀφειλέταις, ἢ μέσῳ ἐξηγερτελισμένου νομίσματος προαγομένη ἐπικαταλλαγῆ, ἀλλ' οὐδόλως αὕτη εἶνε καὶ ἡ μόνη δημιουργὸς αἰτία τῆς τιμῆς τοῦ ἐξωτερικοῦ συναλλάγματος.

Ἐπίσης θὰ ἐπλανώμεθα δεχόμενοι ὅτι τὸ συνάλλαγμα προάγεται ἐκ μόνων τῶν πιστώσεων καὶ χρεώσεων τῆς ἐμπορικῆς συναλλαγῆς μεταξὺ τῶν διαφόρων χωρῶν, ἐν ᾧ δέον νὰ ἀναγνωρίσωμεν ὅτι ὁ κύριος αὐτοῦ συντελεστής ἐγκρατεῖται «ἐν τῷ συνόλῳ τῶν διεθνῶν χρεαπαιτήσεων». Δὲν κανονίζεται δηλονότι τὸ συνάλλαγμα ὑπὸ μόνου τοῦ ἰσοζυγίου τῆς καλουμένης ἐμπορικῆς πλάστιγγος, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ἰσοζυγίου τῶν διεθνῶν πιστώσεων καὶ χρεώσεων, τοῦ καλουμένου γενικώτερον ἰσοζυγίου τῶν πληρωμῶν ἢ οἰκονομικοῦ. Καὶ εἶνε ἄλλως λίαν γνῶριμον ἡμῖν, ὅτι πολλάκις ὁπότε χώρα τις ἀδυνατεῖ νὰ ἐκπληρώσῃ χρηματικῶς ἢ δι' ἐξαγωγῆς προϊόντων της, ἴδια χρέη πρὸς τὴν ἀλλοδαπὴν συνωμολογημένα, προστρέχει τότε εἰς δάνεια πρὸς διακανονισμόν

τοῦ ἰσοζυγίου ἐκείνου. Δὲν ἐξάγει τότε προϊόντα, ἀλλὰ τίτλους, δημόσια χρεώγραφα, μερίσματα ἢ τοκομερίδια αὐτῶν, ἅτινα διατίθῃ πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν πιστωτῶν· τὰ δὲ τοιαῦτα χρέη της, ἀποτελοῦσιν ὡσαύτως στοιχεῖα τοῦ συναλλάγματος, ὅπως καὶ τὰ ἐξ ἐμπορικῶν γραμματίων. Εἶνε ὅθεν εὐλόγως ἐννοητὸν καὶ βέβαιον, ὅτι ἐν περιπτώσει ἐξηγερτελισμένου ἐπιχωρίου νομίσματος, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν διὰ τοιοῦτου δέον νὰ γίνῃ ἡ ἀγορὰ ἢ πληρωμὴ ἐξωτερικοῦ συναλλάγματος, ἢ διαφορὰ ἐν τῇ τιμῇ του αὐξάνει. Ἄλλ' οὐδόλως εἶνε δυνατὸν ἢ ὀρθὸν νὰ συνωμολογήσωμεν σήμερον, ὅτι τὸ μὲν μέταλλον ἀνεχώρησε πρὸς τὴν Ἀμερικὴν, ἀκριβῶς διότι ἐδιώχθη ὑπὸ τοῦ κακοῦ χαρτονομίσματος κατὰ τὸν νόμον τοῦ Γκρέζαμ, ὃν ἐπικαλοῦνται οἱ ὑποστηρικταὶ τοῦ ἐπιχειρήματος, τὸ δὲ συνάλλαγμα ἔλαβε τὴν κατεύθυνσιν ἣν ἔχομεν πρὸ ἡμῶν, διότι ἐπιδράται ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τῆς πληθωρικῆς κυκλοφορίας καὶ ὑπὸ τῆς ἐλλείψεως τοῦ μετάλλου. Ἄλλὰ ταῦτα τὰ ὡς αἴτια τοῦ κακοῦ ἐνδεικνυόμενα, μᾶλλον εἰσὶν ἀποτελέσματα· ἐπειδὴ ἀκριβῶς τὸ μεταλλικὸν ἀπεδήμησεν, ἀνεπληρώθη ὑπὸ τοπικοῦ χαρτονομίσματος· ἀλλὰ τὸ μεταλλικὸν ἐγκατέλειπε τὰς χώρας ἐκείνας αἰτίνας μετασχοῦσαι τοῦ πολέμου, ἐστεροῦντο τῶν πρὸς διεξαγωγὴν του, διὸ καὶ συνωμολόγησαν τεράστια δάνεια, καὶ ἐξήντησαν πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἐξ αὐτῶν ὑποχρεώσεων, ὡς καὶ τῶν ὑποχρεώσεων πρὸς πληρωμὴν τῶν απαιτούμενων προμηθειῶν, ἐξήντησαν πᾶν ἀπόθεμα αὐτῶν· μὴ δυνάμενα δὲ νὰ ἀντεπεξέλθωσιν ἐν τῷ ἰσοζυγίῳ τῶν πληρωμῶν δι' ἐμπορικῶν ἐξαγωγῶν, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξάγωσι πάντα τίτλον, ἀντιπροσωπεύοντα πίστωσιν παρὰ τῇ χώρᾳ των καὶ εὐμενῶς ἀποδεκτόν, παρὰ τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐχόντων λαμβάνειν ἐξ οἴουδῆποτε λόγου. Ἡ ἐμπορικὴ πλάστιγγὲς διαταράχθη σημαντικῶς, καταλείπουσα σοβαρὰ ἐλλείμματα καὶ ταῦτα ἀπετέλουν μέρος μόνον τοῦ σοβαρωτέρου γενικοῦ ἐλλείμματος ἐν τῷ ἰσοζυγίῳ τῶν πληρωμῶν. Εὐλόγον ὅθεν καὶ εὐχερῶς ἐννοητὸν, ὅτι τὸ συνάλλαγμα θὰ ἀνήρχετο, καὶ ἄνευ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἐξηγερτελισμένου ἐκ τῆς ὑπερδιογκώσεως τῆς κυκλοφορίας, ἐπιχωρίου χαρτονομίσματος. Συντρέχει ἀλλ' ὁμοίως καὶ ἡ περίπτωσις αὐτοῦ; Ἡ διαφορὰ τῆς ἐπικαταλλαγῆς προστιθεμένη εἰς τὴν διαφορὰν τῆς τιμῆς τοῦ ἐξωτερικοῦ συναλλάγματος, ἐπιφέρει μείζονα ἐπαύξησιν αὐτῆς.

Εἶνε ἀληθῶς ἐκ στατιστικῶν, γνωστὸν ὅτι αἱ χαρτονομισματικαὶ ἐκδόσεις ἐν Ἀγγλίᾳ, Γαλλίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ, ἦσαν ὀγκωδέστεραι κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τοῦ πολέμου καὶ τὴν στιγμὴν τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀνακοχῆς· ἐμειώθησαν δὲ ἱκανῶς κατὰ τὰ ἀκολουθήσαντα ἔτη· ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἰταλία ἐξακολουθητικῶς ἔβλεπον χειροτερεῦον τὸ συνάλλαγμα αὐτῶν· ἀλλ' οἱ λόγοι δὲν ἦσαν ἀφανεῖς· σοβαρὰ ἐλλείμματα ἐν τῷ ἐμπορικῷ ἰσοζυγίῳ, τρομακτικὰ ἐλλείμματα ἐν τῷ

ισοζυγίω τῶν πληρωμῶν, ἐξεμηδένιζον τὴν ἐκ τῆς μειώσεως τῆς χαρτονομισματικῆς κυκλοφορίας ἐπερχομένην βελτιώσιν. Ἡ ἐμπορικὴ ἐξαγωγή ἐμειοῦτο σημαντικῶς, ἐν ᾧ ἐπικινδύνως ἤρξανεν ἡ εἰσαγωγή καὶ παρ' αὐτῇ τῇ Ἀγγλίᾳ, ἰδίως δὲ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ.

Τίνι τρόπῳ λοιπὸν θὰ ἔδει νὰ καλυφθῶσι τὰ ἐλλείμματα ταῦτα, καὶ τίνι τρόπῳ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ βελτιωθῇ ἡ τιμὴ τοῦ ἐξωτερικοῦ συναλλάγματος, ἀφ' οὗ οὔτε διὰ τῆς ἀσθενοῦς παραγωγῆς καὶ τῆς διαταραχθεῖσης ἐμπορικῆς ἐξαγωγῆς, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀνακληθῇ τὸ ἐν Ἀμερικῇ συσσωρευθὲν μέταλλον, οὔτε ἄλλως οἱ Ἀμερικανοὶ εἰσὶν ὀφειλέται πρὸς τὴν Εὐρώπην ἐν τῷ ἰσοζυγίῳ τῶν πληρωμῶν, ἀλλ' οὔτε κἄν φαίνονται διατεθειμένοι νὰ μεταφέρωσι τὰ κεφάλαιά των εἰς τὴν πάσχουσαν Εὐρωπαϊκὴν ἡπειρον;

Εἶνε νομίζομεν, ἀνεπίδεκτον ἐφεξῆς ἀμφισβητήσεως, τὸ νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ κρίσις τῆς Εὐρώπης, ὀφείλεται κυρίως καὶ πρωτίστως εἰς τὴν καταστροφὴν ἣν ὑπέστη ἐν τῷ ἰσοζυγίῳ τῶν πληρωμῶν, οὗ τμήμα μόνον ἀποτελεῖ, τὸ ἐμπορικὸν ἰσοζύγιον, ὁπόθεν προέρχεται, καὶ ἡ κρίσις ἐν τῷ ἐξωτερικῷ συναλλάγματι καὶ ἡ νόσος τῆς χαρτονομισματικῆς διογκώσεως: συμπτώματα, ὡς εἶπομεν, ἀποτελέσματα τῆς κυρίας κρίσεως, ἀλλ' ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ γενεσιουργὰ αἰτία αὐτῆς. Καὶ ἐπιτραπῆτω νὰ δώσωμεν εὐρύτεραν ἐξήγησιν.

Πρὸ ἑκατὸν περίπου ἐτῶν, αἱ χώραι καὶ ἡ ἐπιστήμη, δὲν ἀνεγνώριζον ἕτερον εἶδος διεθνούς συναλλαγῆς ἢ τὴν ἐξ ἐμπορικῆς ἐξαγωγῆς καὶ εἰσαγωγῆς. Τὸ ἐμπορικὸν ἰσοζύγιον διεκανονίζετο, μόνον διὰ χρυσοῦ ἢ ἀργύρου, ὅταν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διακανονισθῇ δι' ἐμπορευμάτων. Σήμερον ἔχομεν ἐν σοβαρώτατον προῖόν ὄπερ ἀσχεῖ τὴν μείζονα ἐπήρειαν ἐν τῷ ἰσοζυγίῳ καὶ τῷ συναλλάγματι. Καὶ τὸ προῖόν τοῦτο εἶνε ὁ τίτλος: οὗτος εἶνε τὸ μέσον τῆς μεταβιβάσεως πέραν τῶν συνόρων τῶν διαφόρων χωρῶν, ἰδιοκτησίας, κεφαλαίων, ὑπὸ μορφὴν γραμματίων, μετοχῶν, ὁμολογιῶν, καὶ μερισμάτων ἢ τοκομεριδίων αὐτῶν, ὡς καὶ παντὸς εἶδους δημοσίων χρεωγράφων. Διὰ νὰ ἐγκαταστήσῃ τις ἐπομένως τὴν πλαστιγγὰ τοῦ ἰσοζυγίου τῶν πληρωμῶν, ὅθεν θέλει ἀνευρεθῆ πλεόνασμα ἢ ἔλλειμμα διαμορφοῦν εὐμενὲς ἢ δυσμενὲς συνάλλαγμα, δὲν ἀρκεῖ ἡ παράταξις στατιστικῆς τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου, ἀλλ' ἀπαιτεῖται καὶ ἡ τῆς ἄνω κατηγορίας τῶν ποικίλων χρεώσεων ἢ πιστώσεων στατιστικῆ, ἣτις εἶνε δυσχεροστίτη ἐν τε τῇ συνθέσει καὶ τῇ ἐκτελέσει αὐτῆς.

Ἐὰν ἡ Γαλλία τῷ 1922 ἦτο ἡ Γαλλία τοῦ 1873, ἡ θέσις αὐτῆς ἀληθῶς ἠθέλεν εἶναι εὐνοϊκωτάτη. Διότι ἐὰν ἡ δευτέρα ἐξεληθήρωσε τάχιστα καὶ ἄνευ τινος στενοχωρίας τὰς λόγῳ τῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως πρὸς τὴν Γερμανίαν ὑποχρεώσεις αὐτῆς, ὀφείλεται τοῦτο εἰς τὸ ἄνω διαπι-

στωθὲν οἰκονομικὸν φαινόμενον· διότι ὑπῆρχε παρ' αὐτῇ συγκεντρωμένοι τεράστιον ποσὸν ἐξωτερικοῦ συναλλάγματος, ἀνερχόμενον, συμφῶνως πρὸς τὴν ἔκθεσιν τὴν ὑποβληθεῖσαν ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ τῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ 1875 Leon Say, μέλους τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως, εἰς ἑπτακόσια ἑκατομμύρια ἐτησίως. Ἡ Γαλλία ὄθεν κατὰ τὴν αὐτὴν ἔκθεσιν, ἠδύνατο ἐν ἔτει 1870, ἠδύνατο ἐν διαστήματι τριῶν ἐτῶν, νὰ τοποθετήσῃ εἰς τὸ ἐξωτερικόν, μέσῳ τοῦ παρ' αὐτῇ συναλλάγματος καὶ τῶν ἀποθεμάτων τῆς, ὑπὲρ τὰ τρία δισεκατομμύρια φράγκων, ἄνευ νομισματικῆς τινος στενοχωρίας. Τὰ δὲ τρία μετὰ τὸν πόλεμον ἔτη, ἔσχον περίπου τοὺς αὐτοὺς πόρους, ἐὰν μὴ ἐν αὐστῆρᾳ ἀλλ' ὅμως ἐν ἀξιοσημάντῳ ἀναλογίᾳ. Ὁ αὐτὸς εἰσηγητὴς τῆς σοβαροτάτης ἐκθέσεως ἐπὶ τῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως πρὸς τὴν Γερμανίαν Leon Say, ἐκτίθησι μετὰ σπανίας σαφηνείας τὸ ζήτημα τῆς ἐπιδράσεως τῆς συναλλαγῆς ταύτης τῶν τίτλων, τοῦτ' ἔστι, τοῦ οἰκονομικοῦ ἰσοζυγίου, ἐπὶ τῆς τιμῆς τοῦ συναλλάγματος, ὑποστηρίζων πάσῃ δυνάμει ὅτι οὗτος εἶνε καὶ ὁ κυριώτερος λόγος τῆς κινήσεώς του. «Ἴδου τί ἐν συμπεράσματι λέγει ἵνα ὑποστηρίξῃ τὴν θέσιν του: Ὡς πρὸς τὴν διαπραγματεύσειν τοῦ συναλλάγματος, τὴν ἐπιχειρηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ γαλλικοῦ δημοσίου, καὶ ὡς πρὸς τὴν σύνθεσιν τοῦ πορτοφολίου τῶν τεσσάρων δισεκατομμυρίων, τὰ ὁποῖα τὸ δημόσιον ταμεῖον συνήθροισε, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὰ τοκομερίδια ξένων ἀξιῶν ἄτινα ἔμειναν ἐν Γαλλίᾳ, καὶ αἱ ἐξαχθεῖσαι ξένα ἀξία, ἀπετέλεσαν περίπου τὸ σύνολον αὐτοῦ τοῦ ποσοῦ, τόσῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ἡ μὲν κίνησις τῶν ἐμπορευμάτων ἐν τῷ διαστήματι τῶν τριῶν ἐτῶν διαφόρως ἐκυμαίνετο, ἡ δὲ κίνησις τῶν πολυτίμων μετάλλων ἣτις δὲν ἦτο τόσον σημαντικὴ ὅσον θὰ ὑπέθετέ τις. Ἐλάχιστα πρὸς τὸν σκοπὸν συνεισέφερε καὶ καταλήγει ὡς ἀκολούθως: «Τὰ πράγματα συνέβησαν, ὡς ἐὰν τὰ πέντε δισεκατομμύρια παρεδόθησαν εἰς Βερολίνον εἰς τίτλους προσόδων, καὶ ὡς ἐὰν οἱ Γάλλοι εἶχον μεταπέμψῃ τὰς οἰκονομίας των εἰς Βερολίνον, διὰ νὰ ἀναγοράσωσι τοὺς τίτλους αὐτούς». Ἴδου διατὶ εἶπομεν (Say) ὅτι τὸ ἐξωτερικὸν συνάλλαγμα ἀντιπροσωπεύει πρὸ παντὸς τὴν πληρωμὴν ἀξιῶν παραδοθεισῶν ἢ παραδοτέων εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν!

Τὴν σήμερον ὁμως, ἀντιθέτως καίτοι ἡ Γαλλία δὲν πρόκειται νὰ καταβάλλῃ ἀποζημιώσιν, ἀλλὰ νὰ εἰσπράξῃ τοιαύτην, εὐρηται πρὸ οἰκονομικοῦ βαράθρου, μὲ ἔλλειμμα δέκα ἐννέα δισεκατομμυρίων, καὶ μὲ ἰσοζύγιον πληρωμῶν ἀνυπολόγιστως δυσμενές· διότι πλὴν τοῦ δημοσίου αὐτῆς χρέους, ἡ μὲν παραγωγή ἔμεινε στάσιμος, ἂν μὴ καὶ ἐμειώθη, ἡ δὲ ἐμπορικὴ αὐτῆς πλάστιγγὲ οὐδόλως ἤρξατο νὰ ἰσορροπῇ. Ἡ Ἰταλία ἀκολουθεῖ κατὰ πόδα, διότι καίτοι ἡ παραγωγή αὐτῆς δὲν ἐμειώθη ὡς ἡ γαλλικὴ, πάσχει τεράστιον ἔλλειμμα ἐν τε τῷ ἰσοζυγίῳ τοῦ ἐμπορίου.

καὶ ἐν τῷ τῶν πληρωμῶν, καθότι πιέζεται ὡσαύτως ὑπὸ τρομερῶν χρεῶν. Ἡ χαρτονομισματικὴ κυκλοφορία ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν τούτων ἐμειώθη κατὰ τὰ ἔτη 1920 — 1921, μάλιστα τῆς Ἰταλίας σημαντικώτατα, διότι ἐν ἔτει μὲν 1919 ἐκυκλοφόρουν 11.329 ἑκατομ. ἰταλικῶν λιρῶν, ἔναντι δὲ τῶν τοῦ 1924 = 8.060 ἑκατομ. λιρῶν μόνον, καὶ ἐν τούτοις παρέστημεν πρὸ ἑξακολουθητικῆς ἐκπτώσεως τοῦ Ἰταλικοῦ συναλλάγματος καὶ τῆς λίρας, ἐπελθούσης ὑπὸ τὴν πίεσιν τεραστίων εἰσαγωγικῶν πλεονασμάτων καὶ σοβαρωτάτου ἐλλείμματος ἐν τῷ ἰσοζυγίῳ τῶν πληρωμῶν. Ἐπίσης δὲ οὐδεμίαν βελτίωσιν εἶδομεν, οὐδ' ἀναμένομεν τοιαύτην, τοῦ γαλλικοῦ συναλλάγματος καὶ τοῦ φράγκου.

Ἐξ ἑτέρου, τῶν οὐδετέρων παραμεινασῶν χωρῶν, ὧν μάλιστα τὸ συνάλλαγμα οὐδόλως ἐπηρεάσθη, ἡ κρίσις, εἶνε ἀντίκτυπος τῶν ὑφισταμένων πραγματικῆν τοιαύτην· αἱ χῶραι αὗται αἰτινες παρίστανται μετ' ἐξαιρετικῆς ὑπερτροφίας συναλλάγματος, δὲν παρουσιάζουσιν ἀληθῶς καὶ γνησίως ἐξαιρετικὴν οἰκονομικὴν ὑγίαν, ἀλλ' εἰκονικῶς ἐμφανίζουσι τοιαύτην, λόγῳ τῆς ἀντιθέτου δεινῆς παθολογικῆς καταστάσεως ἐν τῷ συναλλάγματι τῶν πράγματι πασχουσῶν χωρῶν. Ἄλλὰ καὶ αὗται αἱ κατ' εὐφημισμὸν ὑπερτροφικαὶ χῶραι, πάσχουσιν κρίσιν, τὸ μὲν διότι λόγῳ τῆς ἀμέτρων ἢ καὶ ἐν μέτρῳ ὑποτιμήσεως τῶν ἐξωτερικῶν συναλλαγμάτων, αἵτινα ἀποτελοῦσι περίπου τὴν πλειονότητα, καθίσταται ἀδύνατος ἡ ἐξαγωγή τῶν προϊόντων αὐτῶν, συνεπισύρουσα σοβαρωτάτην μείωσιν τῆς παραγωγῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἢ ἐν αὐταῖς ὑπερτίμησις τοῦ τε βίου καὶ τοῦ νομίσματος παρακωλύει πᾶσαν εἰσοδὸν καὶ τοποθέτησιν ξένων κεφαλαίων. Τοιοῦτοτρόπως ἀποδεικνύεται διὰ μυριοστὴν φορὰν ὅτι τὸ κακὸν ὄσφ καὶ τὸ καλὸν μεταδίδεται ὡς δι' ἠλεκτρικοῦ σπινθῆρος ἐν τῷ «δικτυωτῷ συνδέσμῳ τῆς κοινωνίας τῶν ἐθνῶν!»

Ἄλλ' ὅτι ἡ κρίσις βεβαίως καθίσταται ὀξύτερα καὶ μᾶλλον ἐντεταμένη, παρ' αἷς χώραις πλὴν τῆς διαταράξεως τοῦ οἰκονομικοῦ ἰσοζυγίου, κρατεῖ καὶ ἐξηγούμενον ἐπιχώριον νόμισμα, ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς Αὐστρίας, τῆς Γερμανίας, Ρουμανίας κλ. Ἡ Γερμανία ἐν τούτοις, οἴημερον δύναται νὰ παράσχη ὑπόδειγμα χώρας, παρ' ἣ εἰς οὐδὲν συντελεῖ ἡ εὐμένεια τῆς ἐμπορικῆς πλάστιγγος, ὅταν τὸ ἰσοζύγιον τῶν πληρωμῶν εἶνε τελείως κατεστραμμένον· διότι ὄντως μὲν ἡ ὑπερνετατικὴ αὐτῆς ἐργασία καὶ ἡ ἀφαντάστως ὀρμητικὴ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας αὐτῆς, δημιουργοῦσι σήμερον κατακλυσμὸν προϊόντων, ἀπανταχοῦ εἰσδυσόντων κατὰ προτίμησιν, καὶ εἰς αὐτὴν ἔτι τὴν μεγάλην Βρετανίαν, ἀλλ' ἡ ἐκ τοῦ εὐμενοῦς ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου τῆς πλάστιγγῆς, καταστρέφεται διὰ τῆς δυσμενεστάτης τῶν πληρωμῶν, ἐφ' ἧς ὡσαύτως ἀσχεῖ οἰκ-

τρὰν ἐπήρειαν καὶ ἡ ὑπερβάλλουσα χαρτονομισματικὴ κυκλοφορία, ἐξικομένη εἰς ἑκατὸν περίπου, δισεκατομμύρια μάρκων!

Καὶ συνάγεται νομίζομεν ἐκ τῶν ἐκτεθέντων ἀσφαλῶς, ὅτι σφάλουσιν οἱ πιστεύσαντες ὅτι ἡ μαστίζουσα τὴν εὐρωπαϊκὴν ἡπειρον κρίσις εἶνε κρίσις νομισματικὴ ἢ πιστωτικὴ. Ἡ κίνησις τοῦ μεταλλικοῦ νομίσματος ἐν τῇ σημερινῇ οἰκονομικῇ καταστάσει ἀσχεῖ ὅλως δευτερεύον ἔργον, ἐφ' ὅσον αὕτη δύναται νὰ ἀναπληρωθῆται ὑπὸ πλεονασμάτων ἐξαγωγικῶν ἐν τῇ ἐμπορίᾳ τῶν προϊόντων, καὶ ἐν τῇ συναλλαγῇ τῶν τίτλων καὶ ἀξιών. Τὸ εὐμενὲς ἰσοζύγιον τῶν πληρωμῶν, καὶ αἱ συντελεσθεῖσαι πρόοδοι ἐν τῷ μηχανισμῷ τῆς ἐκπληρώσεως αὐτῶν, οὐ μόνον δύνανται νὰ ἀνακαλῶσι τὸ ἐλλείπον μέταλλον, ἀλλ' ἅμα δύνανται καὶ νὰ ἀναπληρῶσι τοῦτο, ὡς κατεδείχθη ἐν τῇ περιπτώσει τῆς Γαλλίας τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου.

Διὰ τούτους τοὺς λόγους, ὑποστηρίζομεν ὅτι ἡ κρίσις εἶνε καθόλου οἰκονομικὴ, ὑπέικουσα εἰς τὸν πρωτεύοντα συντελεστὴν τοῦ ἰσοζυγίου τῶν πληρωμῶν καὶ χρεασιαιτήσεων, ἐν τῷ ὁποίῳ ἡ εἰσαγωγή καὶ ἐξαγωγή μεταλλικοῦ νομίσματος ἀσχεῖ ὅλως δευτερεύουσαν ἢ ἐπιβοηθητικὴν ἐπίρροισιν.

Εἶνε βέβαιον ἀληθῶς λέγει ὁ Goschen, ἐν τῇ θαυμασίᾳ αὐτοῦ συγγραφῇ, ὅτι ἐὰν χώρα ὑπερχρεωμένη, στερῆται προϊόντων πρὸς ἰσοζυγίαν τῆς ἐμπορικῆς πλάστιγγος, στερῆται συναλλάγματος πρὸς διακανονισμὸν τοῦ ἰσοζυγίου τῶν πληρωμῶν, δεόν νὰ προσφύγη εἰς τὴν ἀναπλήρωσιν τοῦ ἐλλείμματος μέσῳ ἐξαγωγῆς μετάλλων εἰς ἃ ἐδόθη πρόσθετος κατὰ συνθήκην ἀξία, ἐπὶ πλεον τῆς πραγματικῆς ἢ τῆς ἐσωτερικῆς. Ἄλλ' ἐὰν, προστίθῃσιν ὁ εἰδικὸς γερμανὸς περὶ τὰ νομισματικὰ προβλήματα Otto Heyn, («Irrthumer auf dem Gebiete des Geldwesens» 1900. σελ. 13 καὶ ἐπ.), ὁ κόσμος ἤθελεν αἰφνιδίως ἀποφασίσῃ νὰ μετατοπίσῃ τὴν ἀπὸ τοῦ μετάλλου ἐμπιστοσύνην καὶ τὴν μετ' αὐτῆς κατὰ συνθήκην ἀξίαν, πρὸς τὸ χαρτίον, τὸ χαρτινον νόμισμα, ἢ διεθνῆς συναλλαγῆς, οὐδὲν ἦττον, θὰ ἠδύνατο νὰ συντελεῖται εὐχερέστερον, ἀνετώτερον, καὶ ἀνευ τῶν ἐπεμβιανουσῶν νομισματικῶν κρίσεων, διὰ τῆς συναλλαγῆς τῶν προϊόντων καὶ διὰ τοῦ συναλλάγματος, ὅφ' ἦν ὅψιν ἐξετέθη ἀνωτέρω. Τὸ τοιοῦτον, ἀπεδείχθη ἐν Αὐστρογγαρία κατὰ τὰ ἔτη 1878 καὶ ἐπέκεινα, ἀπεδείχθη ἐπίσης ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὰ ἔτη 1870 — 1878, παρὰ ταῖς ὁποίαις τὰ ἐκδεδομένα τραπεζικὰ γραμμάτια, παρ' ἅπασαν τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς ἐξαργυρώσεώς των, παρὰ τὴν ἀτυχή τῆς χώρας θέσιν, ἐνεκα τοῦ πολέμου, τῆς μεταπολιτεύσεως, τῆς πληρωμῆς ὀγκώδους ἀποζημιώσεως, ἐν τούτοις διετήρησαν εἰς τὸ ἄριον τιμὴν ἀπεδείχθη ὡσαύτως ἐν Βορείῳ Ἀμερικῇ κατὰ τὸ ἔτος

1893, όποτε τὸ μετὰ τὴν ἐκρηξὴν τῆς κρίσεως ἐκδοθὲν χαρτονόμισμα, οὐ μόνον δὲν συνετέλεσε πρὸς ἐπίτασιν τῆς κρίσεως ταύτης, ἀλλὰ τοῦναντίον καὶ συνέβαλε σπουδαίως πρὸς καταστολὴν αὐτῆς.

Ἡ ἐκδοχὴ αὕτη, ἀπερχομένη ἐκ τῆς ἀρχαίας ἀνακινήσεως τοῦ προβλήματος τῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος, τὸ πρῶτον διεξιχθείσης ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐξερευνήσαντος ἐὰν φύσει ἢ νόμῳ λειτουργεῖ, προησπίσθη ἀρχικῶς ὑπὸ τῶν φιλοσόφων Locke καὶ Hume, τελευταῖον δὲ ὑπὸ σπουδαίων οἰκονομολόγων, ὡς οἱ Oppenheim, Mac-Leod, Launhardt, Harris, Mongin κλ., καὶ ἰδιαιτέρως ἀπετέλεσε ζήτημα εὐρυτάτων ἀναλύσεων ἐν τῇ μνημειώδει συγγραφῇ τοῦ ῥηξικελεύθου Γερμανοῦ οἰκονομολόγου Γεωργίου Simmel, «ὑπὸ τίτλον: Φιλοσοφία τοῦ Χρήματος», (1) συγγραφῇ ἣτις ἀπετέλεσεν ἐσχάτως τὸν στόχον κρίσεων καὶ ἐπικρίσεων, μάλιστα δὲ ἐκ μέρους τοῦ γερμανοῦ καθηγητοῦ καὶ γνωστοῦ ῥηξικελεύθου ὑπουργοῦ Καρόλου von Helfferich, ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ «Das Geld» = τὸ Χρῆμα. (2) Ἄλλ' οἱ οἰκονομολογοὶ οἱ φρονούντες καὶ ὑποστηρίζοντες ὅτι τὸ χρῆμα, ἐγκαθιστὸν μέτρον τῆς ἀξίας, δὲν δύναται νὰ ἀποτελεῖται ἐκ συμβολικῆς ἀλλ' ἐξ οὐσιαστικῆς ὡσαύτως ἀξίας, ὅτι συνεπῶς δὲν δύναται νὰ κέκτηται «λειτουργικὴν ἀλλὰ πραγματικὴν ἀξίαν», πλὴν τοῦ ὅτι περιπίπτουσιν εἰς ἀντίφασιν πρὸς ἑαυτούς, διότι ἀλλαχοῦ ἀποδέχονται ὅτι τὸ νόμισμα δὲν εἶνε πραγματικὸν μέτρον ἀξίας, ἐφ' ὅσον ἡ οὐσία ἐξ ἧς ἀποτελεῖται δὲν ἔχει σταθερὰν μετρικὴν ἀξίαν ὡς τὰ λοιπὰ μέτρα, πλὴν τοῦ ὅτι ἀντιθέτως ἀπ. δέχονται ἐντεῦθεν ὅτι τὸ νόμισμα εἶνε μόνον ὄχημα μεταβιβάσεως τῶν κτήσεων καὶ κεφαλαίων, οὐδὲως ἐν τούτοις ἠδυνήθησαν νὰ καταγωνισθῶσιν ἐμπράκτως τῆς ἀντιθέτου ἀρχῆς, καθ' ἣν τὸ νόμισμα εἶνε μόνον «συμβολικὴ ἀξία», τίκτουσα τὴν τῆς λειτουργίας αὐτοῦ συνθήκην, ἀλλ' ἀσχολοῦνται μόνον ἐν θεωρίαις καὶ θεωρητικαῖς διαμάχαις, αἵτινες ἐν τῇ ἀληθείᾳ καὶ ἐν τῇ ἐφαρμογῇ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δύναται νὰ διασειῶσιν τὴν ἐκ τούτων δημιουργουμένην ἀντίθετον πραγματικότητα, τῆς συμβολικῆς καὶ κατὰ συνθήκην λειτουργίας τοῦ χρήματος.

Ἐὰν ὄντως θὰ ἦτο δυνατόν, τὴν σήμερον, ὡς ἄλλως προϋτάθη ἐν πλείσταις διεθνεσὶ συνδιασκέψεσι, νὰ παγιωθῇ ἡ χαρτονομισματικὴ κυκλοφορία παρ' ἀπάσαις ταῖς συναλλασσομέναις χώραις, καὶ νὰ παρεμισθῇ ὁ χρυσός, ὁ παρεισάγων ἐν ταῖς ἐκ τῆς καταστάσεως οἰκονομικαῖς δυσχερεῖαις πρόσθετον τοιαύτην, τὰ πλεονεκτήματα θὰ ἦσαν σοβαρότατα. Ἐν πρώτοις θὰ ἦτο δυνατὴ ἡ διαρρύθμισις τῆς κυκλοφορούσης ποσότητος σύμφωνως πρὸς τὸ μέτρον τῶν συναλλακτικῶν ἀναγκῶν.

(1) Philosophie des Geldes. Λειψία 1907.

(2) Das Geld. Λειψία 1903. Κεφ. 12. § 1 σελ. 471 καὶ ἐπ.

τοῦτ' ὅπερ δὲν ἐπισυμβαίνει εὐχερῶς ἐν τῷ μεταλλικῷ συστήματι, ἠορημένῳ κυρίως τῆς αὐξομειώσεως ἐν τῇ παραγωγῇ τοῦ μετάλλου. Ἄφ' ἑτέρου ἢ κεντρικῆ ἐκδοτικῆ Τράπεζα δὲν θὰ ἦτο ἠναγκασμένη νὰ διεξάγῃ τὸν ἀγῶνα προεξοφλήσεως πρὸς τὴν ἀλλοδαπὴν ἐπὶ βάσει «τοῦ χρυσοῦ κανόνος», καὶ συνεπῶς δὲν θὰ ἦτο ἠναγκασμένη ἐκ τοῦ διακανονισμοῦ τοῦ εἰσρέοντος ἢ ἀπερχομένου μετάλλου νὰ κανονίσῃ τὴν τιμὴν τῆς προεξοφλήσεως. Πλὴν τούτου ἡ χαρτονομισματικὴ κυκλοφορία, κανονισμένη βεβαίως διὰ σώφρονος πολιτικῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γνησίων συναλλακτικῶν ἀναγκῶν — τοῦτ' ὅπερ νομοθετικῶς καὶ διὰ διεθνούς ἐπι συμβάσεως θὰ ἦτο δυνατόν νὰ καθορισθῇ — ἤθελε καταστῆ ἀνεξάρτητος σχετικῶς ἀπὸ τῆς ἀλλοδαπῆς ὡς πρὸς τὴν νομισματικὴν ἐπικαταλλαγὴν, τὸ δὲ διεθνὲς συνάλλαγμα θὰ διεκανονίζετο ἀπλούστατα καὶ εὐχερέστερον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἰσοζυγίου τῶν χρεαιπαιτήσεων καὶ τῆς ἐμπορικῆς πλάστιγγος. Ἐὰν τὴν σήμερον, ἡ Εὐρώπη ἦτο, ὡς εἶνε ἤδη, ὀφειλέτις τεραστίων ποσῶν πρὸς τὴν Ἀμερικὴν, ἀλλὰ μὴ κρατοῦντος τοῦ μονομεταλλικοῦ συστήματος τοῦ χρυσοῦ, πολὺ πιθανὸν νὰ ἐξηκολούθει ἡ παράτασις τῆς ὀφειλῆς ἐκ τοῦ λόγου ὅτι δὲν θὰ ἠδύνατο ἴσως ἡ Εὐρώπη νὰ ἐξαποστείλῃ πρὸς ἐξόφλησιν σοβαρωτάτας ποσότητας προϊόντων, γραμματίων καὶ τίτλων, πρὸς ἰσοζυγίον ἐν τῇ πλάστιγγι τῶν πληρωμῶν καὶ τοῦ ἐμπορίου, καὶ πρὸς ἰσορροπίαν τοῦ συναλλάγματος τῆς πολὺ πιθανὸν νὰ ἐξηκολούθει ἡ υπερτίμησις τοῦ ἀμερικανικοῦ συναλλάγματος ἐκ τοῦ ἄνω λόγου· ἀλλ' ἡ καταστολὴ τῆς κρίσεως θὰ ἦτο εὐχερεστέρα, ἐφ' ὅσον θὰ ἦτο ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς ἐντάσεως τῆς ἐργασίας, τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς καὶ τοῦ εὐμενοῦς διακανονισμοῦ τῆς διεθνούς συναλλαγῆς τῶν χρεαιπαιτήσεων. Δὲν θὰ παριστάμεθα ὁμῶς μάρτυρες ἐπιτάσεως τῆς κρίσεως ἐκ τῆς ἐπικαταλλαγῆς τοῦ χρυσοῦ, οὔτε θὰ εἴχομεν πρὸ τῶν ἡμετέρων ὁμμάτων χώρας στεναζούσας ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς ὑγείας τοῦ νομίσματος των ἢ ἐκ τῆς ὑπερβαλοῦσης παρ' αὐταῖς συγκεντρώσεως τοῦ χρυσοῦ, ὡς συμβαίνει πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης σήμερον, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀμερικῇ, παρὰ τῇ ὁποίᾳ οὐ μόνον ἐπὶ πᾶσι τρομακτικὴν υπερτίμησιν ἐκ τοῦ λόγου τούτου, ἀλλὰ καὶ παρακώλυσις τῆς ἐξαγωγικῆς ἐμπορίας πρὸς τὰς χώρας τῆς κρατουμένης σήμερον χαρτονομισματικῆς κυκλοφορίας.

Ἄτυχῶς τὰ πράγματα σήμερον ἔχουσιν ἄλλως· ἡ διεθνὴς ἐμπιστοσύνη πρὸς τὸ μέταλλον δὲν εἶνε εὐχερὲς νὰ ἀρθῇ, τοῦτ' ὅπερ ἤθελε πρωτίστως διακανονίσῃ τὴν τοπικὴν συναλλαγὴν καὶ κυκλοφορίαν τῶν διαφόρων χωρῶν ἀφ' ἑνός, καὶ ἤθελεν εὐχεράνη τὴν ἐκπλήρωσιν ὑποχρεώσεων ὀρισμένων Κρατῶν, πιεζομένων ὅπως πληρῶσιν εἰς χρυσόν, ὡς λ.χ. τῆς Γερμανίας· ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ ἐπανελάθωμεν εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἰσπανικῆς ἐμποροκρατικῆς σχολῆς, τῆς πιστευσῆς ὅτι ὁ

πλούτος μόνον εἰς τὸ μέταλλον ἔγκειται, καὶ ὅτι μεταλλικὸν νόμισμα ἔχει μείζονα ἀξίαν ὀρισμένης ποσότητος σίτου.

Ἐν τούτοις καὶ παρ' ἅπασαν ταύτην τὴν ἐπίδρασιν τοῦ μεταλλικοῦ νομισματικοῦ συστήματος ἐπὶ τοῦ ἰσοζυγίου τῶν διεθνῶν χρεαπαιτήσεων, αὐταὶ αὐταὶ ἀκριβῶς αἱ σκέψεις, καὶ αὐταὶ αἱ προτάσεις πρὸς παγίωσιν τῆς χαρτονομισματικῆς κυκλοφορίας δι' ἰδιαιτέρου παρ' ἑκάστη χώρα ἐπιχωρίου νομίσματος, ἢ καὶ διὰ καθορισμοῦ διεθνοῦς τοιούτου, οὐ μόνον δὲν ἐξασθενοῦσιν, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐπιρροῦνουν τὴν θέσιν τῆς θεμελιώσεως τοῦ συναλλάγματος ἐπὶ τοῦ ἰσοζυγίου τῶν πληρωμῶν διότι ὑπεστηρίχθη, ἴσως δὲ κατὰ κόρον, ὅτι ἐφ' ὅσον ἡ ἐμπορικὴ πλάστιγξ καὶ ἡ συναλλαγή τῶν ποικιλομόρφων τίτλων δύναται νὰ ἀποκαταστήσῃ τὸ ἰσοζύγιον ἐκεῖνο, καὶ νὰ καταλίπῃσι πιθανῶς καὶ πλεόνασμα, ἢ ἐκ τῆς ἐπίδρασεως τοῦ μεταλλικοῦ συστήματος δημιουργουμένη ἐπιπλέον ἀξία, καθίσταται περίπου ὅπως δευτερευούσης σημασίας καὶ ἐπιρροίας· ἀρκεῖ νὰ εὐρίσκηται συνάλλαγμα «καὶ εὐρίσκειται τοιοῦτον, ὡς λέγει πάλιν ὁ Leon San, ἐν τῇ εἰσηγητικῇ του ἐκθέσει ἐπὶ τῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως, τῆς Γαλλίας, ἐν ἔτει 1875, ἐὰν δημιουργῶνται πιστώσεις συνεπεῖα διεθνῶν συναλλαγῶν δημιουργοῦνται δὲ τοιαῦται, ἐὰν διὰ παντὸς τρόπου ἀνακαλύπτηται καὶ ἐπιδιώκηται διεθνῆς τις συναλλαγή. Ἄλλ' εἶνε, προστίθησιν, ἀληθῶς ἀπίστευτον (Εἰσαγωγή ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει τοῦ ἔργου τοῦ Goschen), πῶς τοσοῦτα στοιχειώδεις σκέψεις, μένουσι παντέλως ξένα, παρ' ἀνθρώποις εἰδικοῖς ἐν ταῖς τοιαύταις ὑποθέσεσι». Μήπως ὅμως τὴν ὁμοίαν ἀπορίαν, δὲν θὰ ἠδύνατό τις νὰ διατυπώσῃ καὶ σήμερον, παρ' ἅπαντα τὰ οικονομικά συνέδρια καὶ τὰς ἀλλήλας διαδεχομένας διεθνεῖς συνελεύσεις, συγκροτούμενας κατὰ περιοδικὰ διαστήματα, ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ ὅπως διακηρυχθῇ *utbi et orbi*, τὸ γεγονός καὶ τὸ ὑπάρχον ὡς ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχη;

Ἴδού ἔχομεν πρὸ ἡμῶν σήμερον νέαν οικονομικὴν συνδιάσκεψιν οὐχὶ τὴν πρώτην, ἀλλ' οὐδὲ τὴν τελευταίαν, ὡς ἀτυχῶς πιστεύομεν καὶ ἔχομεν εἰς τὴν διάθεσίν μας, τὴν θεωρηθεῖσαν ἐδὲλῶς κομμοιστορικὴν ἀπόφασιν τὴν ληφθεῖσαν κατὰ τὴν 19ην Ἰανουαρίου (ν. ἡμ.) ἐν Κάνναις, ἀπόφασιν καταρτισθεῖσαν τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ μεγαλεπηβόλου βρεττανοῦ πρωθυπουργοῦ, καὶ ἐνέχουσιν ἐν τῷ δικαιολογικῷ σκέψεις καὶ φράσεις ἐξάρσεως ἀναλόγου πρὸς τὴν σοβαρότητα τοῦ ἔργου: Αἱ σύμμαχοι δυνάμεις, τονίζεται ἐν αὐτῇ, φρονοῦσιν ὅτι ἡ ἐπανάληψις τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου, καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν πόρων τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης, εἰσὶν ἀναγκαῖόταται, ὅπως αὐξήσῃσι τὸν ἀριθμὸν τῶν παραγωγικῶς ἐργαζομένων χειρῶν, καὶ ὅπως ἀνακουφίσῃσι τὰς δεινοπαθείας, ἃς ὑφίστανται οἱ εὐρωπαϊκοὶ λαοί· ἢ δὲ τοιαύτη προσπά-

θεῖα δέον νὰ καταβληθῇ ἵνα ἀρθῶσι σύμπαντα τὰ τὸ διεθνὲς ἐμπόριον παρακλύοντα προσκόμματα· ὀφείλει αὕτη ἐπίσης νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν χορήγησιν σημαντικῶν πιστώσεων πρὸς τὰς ἀσθενεστεράς χώρας, ὡς καὶ τὴν σύμπραξιν ἁπασῶν τούτων πρὸς ἀνασυγκρότησιν κανονικῆς παραγωγῆς!»

Διαβλέπει, δηλονότι, πᾶς τις ἐκ τῶν δικαιολογικῶν στοιχείων τῆς μνημειώδους ταύτης ἀποφάσεως, ὅτι ὁ Ἄγγλος πρωθυπουργὸς κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὴν χώραν του, ὡς καὶ ἑτέρας, πλὴν τῆς Γαλλίας, περὶ ἐκεῖνου ὅπερ ἀπὸ τῆς συνάψεως τῆς ἀνακομῆς ἐβροντοφῶναι ὁ σοφὸς ἄγγλος οικονομολόγος Keynes, ὅτι δηλονότι ἡ ἐξακολουθοῦσα ἐχθρότης ἐν τῇ συναλλαγῇ καὶ ἡ ἐν ταύτῃ διεθνῆς διάσπασις, ἀπεργάζεται τὴν ταχίστην τῆς Εὐρώπης ὀλοκλήρου πτώσιν!

Ἄλλ' ἐν τούτοις, ἀμφιβάλλει σήμερον πᾶς τις, ἐὰν ἀληθῶς ἡ Εὐρώπη ἀπεφάσισεν ὀριστικῶς νὰ θέσῃ τὸν δάκτυλον ἐπὶ τὸν τύπον τῶν ἡλῶν. Διότι τὸ νὰ κηρύττωμεν ἀφ' ἑνὸς τὸ εὐαγγέλιον τῆς οικονομικῆς ἀνασυγκροτήσεως αὐτῆς, καθ' ἣν στιγμὴν ἡ ἐφηρμοσμένη πολιτικὴ μας ἐν τῇ πράξει, ἀντιτίθεται πρὸς τὸ κήρυγμα καὶ τὴν θεωρίαν, ἀποτελεῖ εἰρωνίαν ἀναμνησκούσαν τὸ μέγα ἀληθῶς ἀλλ' εἰς ἐρεῖπια κατακημισθέν πρόγραμμα τοῦ ἀμερικανοῦ προέδρου Οὐίλσον. Καὶ ὁμιλοῦμεν ἀπλῶς περὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου, διότι δὲν ἔχομεν ἴσως τὸ θάρρος ἢ τὸ σθένος, νὰ βροντοφωνήσωμεν τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ κατεστραμμένου «Εὐρωπαϊκοῦ ἰσοζυγίου τῶν πληρωμῶν». Τοῦτο δὲ πράττουσιν οἱ ἱεραπόστολοι τῆς ἀνασυγκροτήσεως τῆς Εὐρώπης, οὐχὶ διότι ἀγνοοῦσι τὰ προβλήματα, θὰ ἦτο τοῦτο λίαν ἀφελὲς νὰ πιστεύσῃ τις, ἀλλὰ διότι καταφεύγουσιν ἀρχήθεν τῆς ἀνακομῆς εἰς ἡμίμετρα καὶ εἰς παρηγορητικὰ φάρμακα θνήσκοντος ἀσθενοῦς!

Καὶ λαλοῦσι κατόπιν περὶ ἀνασυγκροτήσεως τῶν χωρῶν, καθ' ἣν στιγμὴν πλείστα χωρὰ παρακλύουσι ταύτην διὰ διατηρήσεως μεγάλων στρατιῶν, ἢ καὶ διὰ τῆς ἐξακολουθήσεως πολέμων· καὶ ὁμιλοῦσι περὶ ἀνασυντάξεως, καθ' ἣν στιγμὴν ἀκροῶνται τῶν ἀντηγούτων καὶ μέχρι διαρρήξεως τῆς καρδίας των παλλομένων σφυγμῶν, προερχομένων ἐκ τῶν τρομακτικῶν ἀφαιμάξεων ἃς ὑφίστανται μέχρις ἐξαντήσεως αὐτῶν, ἐκ τῆς τεραστίας ὑπερβαρύνσεως διὰ χρεῶν, καὶ ἐκ τῆς πλήρους καταστροφῆς τοῦ οικονομικοῦ αὐτῶν ἰσοζυγίου! Καὶ λαλοῦσι περὶ ἀνάγκης τονώσεως καὶ παροχῆς πιστώσεων ταῖς ἀσθενεστεραῖς χώραις, αὐταὶ αὐταὶ αἱ ἐμπλοὶ οικονομικῆς ἀναιμίας, αὐταὶ αὐταὶ αἱ ὡσαύτως ἀσθενεστάται χωρὰ τῆς Εὐρώπης, διότι μὰ τὴν ἀλήθειαν, δυσχερέστατον θὰ ἦτο νὰ ἀναγνωρίσῃ τις μίαν ρωμαλαίαν, ἔστω καὶ αὐτὴν τὴν

μεγάλην Βρετανίαν, τῆς ὁποίας τὰ εἰσαγωγικά πλεονάσματα ποικίλοισι μηνιαίως κατὰ ὄκτω καὶ ἄνω ἑκατομμύρια στερολινῶν!

Ἄλλ' ἡ ἀνασυγκρότησις ἢ ἐνδεικνυομένη διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως ἐντατικῆς παραγωγῆς, ἱκανοποιήσεως τῆς ἀνεργίας, καὶ ἐπαναλήψεως τῆς διεθνoῦς ἐμπορίας καὶ συναλλαγῆς, ζητήματα λίαν μέλλοντος χρόνου, ἐφ' ὅσον ταῦτα δὲν ἤθελον συνδεθῆναι πρὸς τὸ προέχον πρόβλημα τοῦ ἰσοζυγίου τῶν πληρωμῶν, ἤθελον φέρῃ τὴν θεραπείαν τῆς κρίσεως τόσῳ βραδέως, ὥστε νὰ μὴ προλάβωσι τὸν κίνδυνον τοῦ νοσοῦντος οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου.

Τὸ φάρμακον ὅθεν τῆς ἰάσεως διὰ τακτικῆς θεραπευτικῆς μεθόδου δὲν θὰ προλάβῃ τὸν θάνατον. Ἄλλ' ἔχομεν ἀνάγκην ριζικῆς θεραπείας τῆς κρίσεως* μιᾶς σοβαρωτάτης ἐγχειρίσεως. Καὶ ἀτυχῶς μὲν, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀφεθῶσι, δι' ἀμοιβαίας ἀρέσεως τὰ εὐρωπαϊκὰ καὶ τὰ διεθνή δάνεια· ἀλλ' ὑπάρχει τοῦλάχιστον ὁδὸς ἥτιον δύσβατος καὶ δυναμένη νὰ φέρῃ πρὸς τὴν ἀποκατάστασιν. Αὕτη δὲ δέον νὰ ἦ, ἡπιωτέρα τῆς ὑποδειχθείσης ὡς ἄνω παρὰ τοῦ οἰκονομολόγου Keynes: Δηλονότι, ἐκάστης χώρας θέλει ἀποτιμηθῆναι ὁ ἐν ἐνεργείᾳ ἐθνικὸς πλοῦτος, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς βαρυνούσας αὐτὴν συνολικὰς ὑποχρεώσεις. Κατὰ λόγον δὲ τῆς ἐκ τῆς συγκρίσεως ταύτης προαγομένης ἀληθοῦς καὶ πραγματικῆς ἐκάστης χώρας δυνάμεως πρὸς πληρωμὴν, θέλει καθορισθῆναι καὶ τὸ συνολικὸν χρέος ὅπερ αὕτη θέλει ἀναγνωρίσῃ ὅτι εἶνε ἐν θέσει νὰ ἐξοφλήσῃ. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη ἐξόφλησις, δέον νὰ γίνῃ δεκτὴ συντελουμένη οὐχὶ μόνον διὰ μεταλλικοῦ ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν μεθόδων καὶ μέσων τῆς ἐμπορικῆς πλάστιγγος ἅτινα ὑπεδείχθησαν ἀνωτέρω.

Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς νεωτέρας τροποποιημένης κοινωνικῆς «σεισάχθειας», εἶνε καὶ τὸ μόνον ἀληθὲς φάρμακον, πρὸς ἀνασύνταξιν τῆς Εὐρώπης, ἐφ' ὅσον ἀποκλείεται ἕτερος διακανονισμὸς τοῦ διεθνoῦς συναλλάγματος ὡς καὶ ἡ ἀναγνώρισις τοῦ χαρτονομίσματος ὡς νομίσματος νομίμου καὶ πραγματικοῦ. Ἀντιθέτως, ἡ σεισάχθεια αὕτη θὰ ἐπέλθῃ βιαίως καὶ ἀναγκαστικῶς διὰ καθολικῆς χρεωκοπίας!!.

1. Ἐγρᾶφη ἐν μηνί Ἰανουαρίῳ 1922.

Ἡ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΚΑΙ Ἡ ΠΡΟΤΑΘΕΙΣΑ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΤΗΣ*

ΥΠΟ ΑΛΕΞ. Κ. ΜΥΛΩΝΑ

Τὸ νέον νομοσχέδιον καὶ ἡ ἀναστολὴ τῆς ἐφαρμογῆς.—Ἡ ἐξέλιξις τῆς ἀγροτικῆς νομοθεσίας.—Ἡ ἐκ τῆς ἀναστολῆς ζημία.—Μετανοεμβριανὰ οἰκονομικὰ συνέπειαι.—Ἡ τιμὴ τῆς ἀπαλλοτριώσεως.—Ἡ προπολεμικὴ τιμὴ.—Ἡ πληρωμὴ τῆς ἀποζημιώσεως.—Γεωργικὴ Τράπεζα καὶ ἡ Ἐθνικὴ.—Ὁμογονίαι καὶ μετρητά.—Ἡ ἀνάγκη τῶν συνεταρισμῶν.—Ἡ κατάργησις τῆς ἀλληλεγγύης.—Ἡ ἀντίδρασις κατὰ τῆς ἀλληλεγγύης.—Αἱ πρόδοι τῶν συνεταρισμῶν.—Ἀναγκαστικοὶ καὶ ὑποθηκικοὶ συνεταρισμοί.—Κληροῖχοι.—Ἀπαλλοτριωτέα κτήματα.—Τὰ μοναστηριακὰ.—Μεγάλῃ ἀποκαλλιέργεια καὶ μικρὰ καλλιέργεια.—Αἱ γαῖαι παρὰ τὰς πόλεις.—Οἱ κληροί.—Ἀνακαλλοτριωτὸν κλήρων.—Ἀδιανέμητον.—Παραχώρησις τῆς ἐσοδείας πρὸς τῆς ἀπαλλοτριώσεως.—Ἡ μέριμνα διὰ τοὺς κτηνοτρόφους.—Τὸ ἐνομοστάσιον.—Αἱ ὑπερ τῶν κτηνοτρόφων προτεινόμεναι διατάξεις.—Ἐπίλογος.—Ὁ ἐμφυτευτικὸς νόμος.

Τὸ νέον νομοσχέδιον καὶ ἡ ἀναστολὴ τῆς ἐφαρμογῆς.

Ἡ αἰτιολογικὴ ἐκθεσις τοῦ ὑποβληθέντος κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1921 εἰς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Γεωργίας κ. Τριτπῆ νομοσχεδίου περὶ ἀγροτικοῦ νόμου ἀρχίζει μὲ γλώσσαν, ἡ ὁποία οὐδαμῶς ἀρμόζει εἰς κυβερνητικὸν ἐγγραφοῦν, καὶ δὴ ἀπευθυνόμενον πρὸς τὸ Κοινοβούλιον, ἐνθυμίζει δὲ μᾶλλον ἀρθρογραφίαν κομματικοῦ τύπου μὲ πομπολυγῶδη φρασσεολογίαν.

Καὶ ἡ ἐκδήλωσις μὲν στοιχειῶδους σεβασμοῦ καὶ δικαιοσύνης εἰς τὸ ἀγροτικὸν ἔργον τῶν Φιλελευθέρων προῦπέθετε κατάλληλον ψυχικὴν διάθεσιν, τῆς ὁποίας ἐστερεῖτο ὁ κ. Ὑπουργός, καὶ συνεπῶς οὐδὲ λόγος τοιαύτης ἐκδηλώσεως ἀπαντᾷ εἰς τὴν ἐκθεσίν του. Ἄλλ' ἡ ἀσυνήθης πλέον πολεμικὴ αὐτοῦ ἀποτελεῖ τακτικὴν ἀπομακρυνομένην τῆς καλῆς πίστεως. Προσέφυγε δὲ προφανῶς ὁ κ. Ὑπουργός εἰς τὴν τοιαύτην τακτικὴν διὰ νὰ παραστήσῃ, ὅτι ἡ κειμένη ἀγροτικὴ νομοθεσία, προσελθοῦσα, ὡς λέγει, «ἐκ τῆς ἀναβιωσάσης Βουλῆς τῆς 31ης Μαΐου

*) Τὸ ἄρθρον τοῦτο, δημοσιευθὲν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ Ἀγροτικὸς Νόμος καὶ τὸ νέον Νομοσχέδιον» κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1921 («Ἐλεύθερος Τύπος» 23—30 Νοεμβρίου), ἀναδημοσιεύεται ἐνταῦθα μετὰ τινων προσθηκῶν καὶ ὑποσημειώσεων, γενομένων ἰδίᾳ διὰ τὴν ἐνημερότητα αὐτοῦ ἐξ ἀφορμῆς τοῦ συγκροτηθέντος κατόπιν κατὰ Ἰανουάριον 1922 ἐν Ἀθήναις Α' Πανελληνίου Ἀγροτικοῦ Συνεδρίου καὶ τῶν μετέπειτα Θεσσαλικῶν συνελεύσεων. Ἐν τέλει ἀκολουθεῖ καὶ πρόσθετον κεφάλαιον περὶ τοῦ ἐμφυτευτικοῦ νόμου.